

Japoda, Liburna i Delmata, tzv. gradine. U I Slavoniji i Baranji nastavlja se *daljska kultura* u kojoj se isprepleću utjecaji iz *JI* alpskoga područja i oni iz sr. balkanskog. Kulturna skupina Martijanec – Kaptol, rasprostranjena u Z Podravini, Međimurju i sr. Slavoniji, usko je povezana s halštatskim kulturama Austrije, Z Mađarske i JZ Slovačke. Nastala na tradicijama lokalnih jugoistočnoalpskih i zapadnopanonskih elemenata kulture polja sa žarama, prihvatila je i novost karakterističnu za starije željezno doba – pokapanje istaknutih članova zajednice u kamenim grobnim komorama pod velikim humcima-tumulima (Martijanec, Jalžabet, Goričan, Kaptol). Željeznodobna kultura Istre, nakon što je razvila karakterističan i jedinstveni stil oblikovanja i ukrašavanja keramike s prevladavajućim motivom meandra, od ← VIII. st. sve se izrazitije oslanja na *Este kulturu* venetskoga prostora ili na različita grčka odn. etruščanska središta. Najzanimljivija je pojava u tome području monumentalna kamena plastika iz Nezakcija, i to podjednako figuralna (žena s djetetom, konjanik, ulomci nagih muških kipova), kao i arhit. ulomci osebujno ukrašeni uklesanim spiralnim i meandarskim kompozicijama. Ulomci brončanih situla ukrašenih iskucanim figuralnim prizorima (izvanredan je prikaz pomorske bitke) dovode se u vezu sa situlskom umjetnošću Este kulture ili poznatih dolenskih situlskih radionica. U Lici sa zaštićenim gradinskim naseljima žive japodska plemena (Kompolje, Vrebac, Stražbenica, Veliki i Mali Vital). Dokaze o osobitoj sklonosti kičenju ostavili su u mnogobrojnim grobovima. Teške ogrlice od žute, plave ili bijele staklene paste, ili od krupnih zrna jantara, masivne brončane lučne ili naočlaste fibule, brončani privjesci, dijademi, kape i oglavlja od brončana lima obilježja su japodske nošnje. Od jantara su izrađene i ženske glavice iz Kompolja, oblikovane u stilu jonske arhajske plastike, kao i stilizirane ovnujske glave, te konjić iz Vrepa. Osobita su lik. pojava japodske urne (Široka kula, Kosinj) – sepulkralni spomenici u obliku četvrtasta kovčega, izrađena od jednoga bloka lapora. Površine okomitih strana ukrašene su urezanim ili plastičnim likovima i prikazima. Liburnska plemena u S Dalmaciji i delmatska u J krajevima razvijaju umj. obrt ovisan o grčkim i italiskim radioničkim središtima. Među raznovrsnim tipično liburnskim privjescima izdvajaju se antropomorfne maske iskucane u srebrnu limu (Nin, Baška na Krku), srebrne pločaste fibule, specifične liburnske fibule s dugom nogom u brončanoj i srebrnoj izvedbi. Osobita su pojava unutar liburnske grupe cippusi (liburnski cippus) – monolitni kameni stup valjkasta oblika, koji se na gornjem kraju završava konusom, na čijem se vrhu nalazi stilizirana borova šiška. Na fibulama i nakitu delmatske skupine zapažaju se obilježja zapadnobalkanskoga geometrijskog stila, što je rezultat utjecaja glasinakke kulture iz unutrašnjosti Bosne. Od ← VI. st. sve je izraženija helenizacija, npr. u obliku uvoza grčke, korinške ili atičke keramike, u tehnici gradnje megalitskih zidina i sl. Poč. ← IV. st. preko našega područja prodiru Kelti, no kako se nisu dulje zadržavali, produžujući prema Grčkoj, nisu prouzročili znatnije promjene; tako u Panoniji, Istri i Dalmaciji dalje živi ilir. halštatska kultura s tek ponekim elementima latenske. Krajem ← IV. i poč. ← III. st. naseljavaju se neka keltska plemena u sr. i SI dijelovima zemlje. Na strateški važnim položajima podižu naselja utvrđena zemljanim nasipima s drvenom nadgradnjom i širokim vodenim opkopima. Keramika, koju oblikuju na brzo rotirajućem lončarskom kolu, kvalitetna je, sive boje, bez ukrasa, ali uniformna poput svih serijskih proizvoda. U nošnju Kelti unose nove tipove fibula, pretežno žičane konstrukcije, ponekad izrađene i od željeza. Važan je znamen latenske civilizacije i kovanje te uporaba novca. Tijekom ← III. do ← II. st. latenska kultura i stil ostavljaju traga i u autohtonim kulturama Japoda, Liburna i Delmata. Jadransko je područje od ← IV. st. bilo izloženo i snažnim utjecajima helenističke umjetnosti. Uspostava rim. uprave na najvećem dijelu današnjih hrv. zemalja nakon sloma posljednjega velikoga ustanka panonskih plemena 9. god. označava kraj prapov. razdoblja.

LIT.: Praistorija jugoslavenskih zemalja, I–III, Sarajevo 1979; IV, 1983; V, 1987. T. T. G.

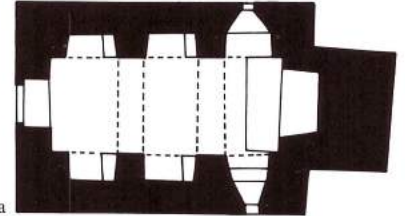
PRATEŽINA, Barica, slikarica (Velika Gora, kraj Svetoga Ivana Zelina, 25. VII. 1948). God. 1962. odlazi u Kanadu, gdje diplomira 1987. slikarstvo na Kwantlen Collegeu u Vancouveru. Vrlo brzo napušta dopadljivo slikarstvo i pronalazi vlastiti likovni izraz u tradiciji hrvatske naivne umjetnosti. Slika lirske nadrealističke prizore iz bezbrižnoga seoskoga djetinjstva (*And they lived happily everafter*, 1986) i materinstva (*U krilu majke*, 1991). – Samostalno izlagala u Vancouveru 1985, 1988; Richmondu 1986. i Maple Ridgeu 1992.

S. Bg.

PRAŽNICE, selo na otoku Braču. U neposrednoj se okolici nalaze prapov. gomile: Stražena, Konja, Vičina, Lužna i Počivala. Na groblju je romaničko-gotička crkva Sv. Ciprijana s kamenim reljefom iz 1467, radom jednog majstora iz radionice N. Firentinca. U blizini sela nalazi se predromanička crkva Sv. Klementa s pravokutnom apsidom koja je presvođena polukupolom; u crkvi je reljef iz 1535. U župnoj je crkvi ranorenesansni reljef Sv. Jerolima, te barokni reljef na gl. oltaru.

LIT.: D. Vrsalović, D. Domančić i K. Prijatelj, Kulturni spomenici otoka Brača, Brački zbornik, 1960, 4.

N. B. B.

PRAŽNICE, tlocrt crkve Sv. Klementa

PRČANJ, naselje u Boki kotorskoj. Izgrađeno je u mješovitoj gradsko-seoskoj primorskoj graditeljskoj tradiciji s ribarskim i građanskim kućama te palačama gradskoga patricijata. Palača obitelji Buća »Tri sestre« iz XV. st. ima gotičke prozore. Najljepše barokne palače pripadale su obiteljima Verona, Beskuća i Luković. U palači Luković postojele su barokne štukature švic. majstora Carla Nedrozzija. – Iz ranokršč. je doba arheol. istražena crkva Sv. Tome (IV. st.) s tlocrtom u obliku trolista. Župna crkva Rođenja Bl. Dj. Marije građena je po projektu B. Macaruzzija iz 1789; prvi dio crkve podignut je 1806, gradnja je nastavljena 1867, a svi su radovi dovršeni 1909. U osnovi je crkva kombinacija lat. križa i trobrodne bazilike s kupolom na križistu. Na gl. su oltaru tri mramorna andela, rad M. Morlaitera iz 1744. Slika *Navještenje Manoahevo* djelo je A. Balestre, a slika *Raspeće* pripisuje se G. Piazzetti. Uz crkvu je mala zbirka umjetnina, u kojoj se ističu portreti župnika Petra Sbutege (pripisuje se T. Kokolji), dva portreta biskupa Lukovića (djela A. Longhija), *Majka Božja s djetetom i svecima* (pripisuje se P. A. Novelliju), slike C. Medovića, M. Milunovića i dr.

LIT.: N. Luković, Prčanj, Kotor 1937. – Isti, Boka Kotorska, Cetinje 1951, str. 179–187. – M. Zloković, Građanska arhitektura u Boki Kotorskoj, Spomenik SAN (Beograd), 1953, 103. – V. Đurović, O konstrukcijama kuća od XVI. do konca XIX. veka u Kotorskom Zalivu i njihovim graditeljima, ibid. – Horvat–Matejčić–Prijatelj, Barok.

R.

PRČANJ, župna crkva Rođenja Bl. Dj. Marije

